

KÖZÖSSÉGI MUNKÁS HÁLÓZAT KIALAKÍTÁSA KÉPZÉS ÉS KÉPESSÉ TÉTEL

Giczey Péter - Péterfi Ferenc - Vercseg Ilona
SZÖVETSÉG a Közösségi Részvétel Fejlesztéséért

Javaslatunk lényege a komplex beavatkozás a képzés és a képessé tételén keresztül. Létre kell hozni egy közösségi munkás hálózatot és ezzel párhuzamosan képessé tevő, aktivizáló programokat kell indítani országsszerte a mélyszegénységben élők, a cigányság körében. Mindezeknek társulnia kell a minőségében megfelelő, mennyiségében elégséges szociálpolitikai, munkaügyi ellátásoknak és programoknak.

Részletesen

A mai problémák megoldására komplex megközelítés szükséges, együttesen kell, egymással kölcsönhatásban alkalmazni a különböző beavatkozásokat, és ezen belül a forrásokat, a hangsúlyokat jól meggondoltan és elégséges mértékben elhelyezni.

Mindez szemléletváltást is jelent, ami rettenetesen nehéz ügy, de meg kell próbálni.

Folyamatban gondolkodunk, ami nem jelent és nem eredményez gyors eredményt, sikert, hanem a folyamatban történő képessé tétel társadalmi méreteiben csak hosszú távon, jóval később jelenik meg, néhány évtizedbe is beletelhet. (Bár a leszakadás mértékének csökkenése, megállítása talán már rövidebb távon is jelentkezik.) Azért is mondjuk a néhány évtizedet, mert az eltelt két évtized – pláne még, ha hozzávesszük a rendszerváltás előtti négy évtizedet - inaktív állapotát nem lehet rövid úton felbontani és új pályára állítani a társadalmat. Legalább ugyanannyi időre van szükség, mint amennyit a mozdulatlanságban eltöltöttünk.

Meg kell találni azt a pontot, ahonnan elindítható a szociálpolitikai rendszer átalakításának sorozata, ez pedig nem más, mint az érintettek motiválása és bevonása saját életük megváltoztatásába, s ehhez kapcsolatok – ha tetszik, segítség - szervezése az adott körön kívüli világból – a lakosság egészétől, az önkormányzattól, a közvéleménytől, a kormánytól.

Ha beindul az önsegítő cselekvések sorozata, az egyben egy informális tanulási folyamatot is jelent, mely a képessé tétel alapszintje. Ezt később kiegészíthetik a formális tanulás változatos formái, az egyetlen előadás meghallgatásától a 24 órás felnőttképzésen át az állami iskolarendszer szintjeibe történő bekapcsolódásig.

Mindez a közösségi munka alkalmazásával, módszereivel, a személyes szociális szolgáltatások rendszerében történő erősítésével, további terjesztésével érhető el. A közösségi munka egy olyan, a társadalmi integrációt elősegítő tevékenység, amely hatékonyan képes fokozni a társadalom kezdeményező- és cselekvőképességét, segíteni a szociális intézményrendszer átalakulási- és újraelakulási folyamatait, összehozni a társadalom

különböző szereplőit és partnerségi kapcsolatokat kiépíteni térségi- és társadalmi szinten, és képes fokozni a társadalom demokratikus önszerveződését.

Alkalmas a közösségi munka továbbá arra, hogy a helyi közösségek azonosítsák saját társadalmi szükségleteiket és megszervezzék új intézményeiket – önszervező csoportok, érdek- és nyomásgyakorló csoportok, a civil társadalom új intézményei, a gazdasági vállalkozások for és nonprofit formái, stb.

A közösségi munka hozzásegíti a kirekesztett, marginalizált, alacsony érdekérvényesítő társadalmi csoportokat ahhoz, hogy érdekeiket felismerjék, megfogalmazzák és konfrontálják az érdekeik érvényesítését gátló társadalmi intézményekkel, csoportokkal, valamint hogy növekedjen a felelősségvállalásuk.

A mai értelemben vett közösségi munkának 30 éves gyakorlata van már Magyarországon. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a leghátrányosabb helyzetű emberekkel való foglalkozás

- sokkal tovább tartó szakmai beavatkozást és jelenlétet igényel, mint jobb helyzetben lévő közösségeknél (településeknél, kistérségeknél). Ezért a **közösségi munkás hálózat kiépítése** kulcsfontosságú feladat, elsősorban helyi emberekből kellene őket kiképezni, s bizonyos, hogy egy aktív közösségi munka során az érintettek közül is kiválasztódnak majd közösségi munkára alkalmas emberek, akik megfelelő tapasztalattal rendelkezve, már kellően motiváltak lesznek a tanulásra is,
- olyan helyi fejlesztési programok kiterjesztésére lenne szükség, mint amilyenek talán most beindulnak a leghátrányosabb helyzetű kistérségek fejlesztésére. A lényeg a komplexitásban, a helybeliségben, a hosszú távon történő támogatásban, a konzorciális formában történő programvezetésben van. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a helyi önkormányzatok és intézményei, a helyi vállalkozók és civil szervezetek, szakemberek és intézmények, önkéntesek és a program alkalmazottjai, bekapcsolva a hasonlószerű szereplőket közép (megyei és regionális) szinten, valamint a kormányzat adekvát intézményeit, a források, a szakértelem és a törvényesség biztosítása érdekében. A felelősség közös viselése, a források közös biztosítása, a helyi közösség mind szélesebb körű bevonása a programba az, ami biztosíthatja e programok sikerét.

Ha a közösségi munka megerősödik, kettős hatást fejthet ki tehát, egyrészt nyilvánvalóan jótékony hatással lehet a szociális ellátások, a szociálpolitika átalakításának folyamatára, kikényszeríti a megfelelő ellátások megszervezését, biztosítását, másrészt – és talán ez a még fontosabb – mobilizálja a helyi lakosságot, a kirekesztett társadalmi csoportokat, hogy saját és a helyi közösségi erőforrásaikat mozgósítsák, végső soron önmaguk is képesek legyenek válaszokat keresni és találni problémáik megoldására.

Ahhoz, hogy a közösségi munka megerősödjön, ennek nyomán a kirekesztett társadalmi csoportok aktivizálódjanak, képessé váljanak önálló probléma megoldásra, képzésekre van szükség. A képzés alatt értjük az iskolarendszerű képzést és az azon kívülieket, a non-formális és az élethosszig tartó tanulásba beletartozó formákat is. Kétféle iránya van ezeknek a képzéseknek. Egyik a szakmai, a szociálpolitikus és a szociális munkás felsőfokú intézményekben történő közösségi munka képzés erősítése (jelenleg is szerepel a tantervben viszonylag kis óraszámú és gyakorlati lehetőséggel), melyhez kapcsolódnia kell a szociális ellátórendszer dolgozói számára szervezett közösségi munka továbbképzések száma

növelésének (továbbképzés csak 45 órás van jelenleg. Egyetemi szinten van szakirányú továbbképzés, de az térítéses). Mindehhez EU forrásokat lehet igénybe venni.

Továbbá olyan munkakörök létrehozására van szükség, amelyek megkövetelik a közösségi munka szaktudást

Az intézményekben, a polgármesteri hivatalokban jelenleg dolgozók, s a választott testületek tagjainak felkészítése a közösségi munkára különlegesen fontos dolog, mert e nélkül éppen ők válhatnak könnyen a változás, a közösségi munkával történő társadalmi megújító folyamatok akadályozóivá.

A másik, a közösségi munka-folyamat részeként a kirekesztett, mélyszegénységben élő társadalmi csoportok tagjainak képzése, ahol elsősorban a non-formális és rövid felnőttképzési kurzusoknak van szerepe.

Az aktivizálás elindításához pedig az alábbiakra van szükség:

- Képessé tétel programok, közösségi munka folyamatok, a lakosság aktivizálása. Ebben kulcsszerepe van a kiképzett közösségi munkásoknak, akik a terepen a marginalizált csoportokkal, közösségekkel elkezdnek dolgozni. Feltárják a problémákat, a meglévő helyi, közösségi erőforrásokat – együtt az érintett közösséggel, annak aktív magjával, bevonják a megoldások keresésébe, tehát cselekvőkké alakítják az addig passzív közösségeket. Ennek a folyamatnak szerves része a képzés, melyet részben a közösségi munkás saját maga végez, illetve, ha kompetenciáját meghaladja, akkor külső segítséget vesz igénybe. A folyamat során nő az egyén önbecsülése, önbizalma, kialakul a felelősségérzet saját ügyei és a környezete iránt, a létrejön a közösség tagjai között a bizalom, a szolidaritás, az egymás közötti, kölcsönös támogató rendszerek megerősödnek, végső soron a társadalmi életben való részvétel és a cselekvés képességet sajátítják el, összességében javul az életminőség – és ez a legnagyobb eredmény. Az, hogy a folyamat során milyen egyéb konkrét eredmények keletkeznek az a helyi társadalomtól, szükségletektől, az egyéb helyi feltételektől függ, tehát, annyiféle kimenet lesz, ahányféle közösségről, helyi társadalomról van szó. Leggyakoribb esetek: létrejönnek új civil szervezetek, intézmények, melyek addig hiányként jelentkező szolgáltatásokat biztosítanak, egyúttal munkahelyeket teremtenek. Képzettséget szereznek a közösség tagjai, mely segíti elhelyezkedésüket, javulnak lakhatási feltételeik, a település/lakókörnyezet rendezetté, élhetővé válik.

A közösségi munkás alkalmazható kistérségi szervezetnél, családsegítő szolgálatnál, non-profit szervezetnél. Segítésükre rendelkezésre áll egy országos szakmai hálózat, illetve bevonhatók az egyetemek, főiskolák is.

- Önkéntesség ösztönzése
A közösségi folyamat során, a közösségi munka eredményeképpen nő az önkéntes tevékenységet végzők száma és az általuk előállított hozzáadott értékkel gyarapodik a közösség. Az önkéntesség, az önkéntes tevékenység alkalmazásának előnye a közjó

növekedése mellett, hogy maga az önkéntes is gazdagszik. Tevékenysége során nő az önbecsülése, kipróbálhatja magát, új tudásokat, gyakorlatokat, képességet sajátít el, kapcsolatrendszere bővül, javulnak munkavállalási esélyei. A formális, szervezethez kötődő önkéntesség során pedig a szervezet hatékonysága nő, szolgáltatásainak struktúrája bővül, minőségi javulás következik be a feladatellátásban. Ezért a szociális ellátórendszer humanizálása és minőségi javítása érdekében nagy szerep hárulhat az önkéntes tevékenységre. Azért ne hangsúlyozzuk csak az EU-forrásokat, mert azok csak rövid távú megoldást biztosítanak, s ha a program lejár, utána minden visszazuhan az eredeti állapotba, csak még csalódást is biztosít. Saját erőfeszítések és befektetések nélkül nem lesz változás.

- Szociális gazdaság erősítése

A fentebb már említett, bér munka jellegű munkahelyek létrejöttének tartós elmaradása, továbbá a tartós munkanélküliek, a hátrányos helyzetű térségek mélyszegénységben élő, képzetlen, mentálhigiénés problémákkal küszködő társadalmi csoportok munka világába visszavezető alkalmas eszköze a szociális gazdaság fejlesztése, amely ötvözi a támogatott munkahelyek és az önsegítő közösségi vállalkozások előnyeit. Egyúttal aktivizálja az egyéneket, megerősíti közösségeiket, a helyi erőforrásokra épít, helyi igényeket elégít ki. Erre keresleti oldalon is megvan az igény, hiszen számos területen az informális és fekete gazdaság, valamint a fizetetlen házimunkák pótolják a hiányzó szolgáltatásokat. Ezekkel szemben is alternatívát jelent a szociális gazdaság. Olyan kezdeményezéseket sorolunk ide, amelyek célja a nehezen elhelyezhető emberek munkába integrálása, foglalkoztatást, szakmai tudásuk fejlesztését és tanácsadást kínálva számukra. Emellett általános jellemzőjük, hogy:

- lokális szinten működnek, a köz- és a piaci szektor között,
- a magánszféra és a közintézmények által kielégítetlenül hagyott helyi szükségletekre reagálnak,
- új munkahelyeket teremtenek, az elsődleges munkaerőpiaci integráció mellett a másodlagos (jövedelemkiegészítő) foglalkoztatás révén,
- jövedelmet generálnak, és az a céljuk, hogy idővel önfinanszírozóvá váljanak,
- a bevételeik között a magánfinanszírozás is megjelenik,
- végül célcsoportjukba tartoznak a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézségekkel küzdő pályakezdő fiatalok, a gondozási kötelezettséggel terhelt nők, az idős és fogyatékossgal élő emberek, és más, társadalmi beilleszkedési zavarokkal küszködő személyek.

A szociális gazdaságban előforduló tevékenységek nagyban függenek attól, miből tevődik össze egy adott ország szolgáltatási struktúrája, mi jellemzi a lakosság életmódját és az adórendszert. Az EU fehér könyve a növekedésről, versenyképességről és foglalkoztatásról példászerűen a következőket említi:

a./ Személyi szolgáltatások – otthoni segítség idős és testileg vagy szellemileg fogyatékos embereknek – háztartási alkalmazotti munkák: főzés, mosás, vasalás, takarítás – gyermekfelügyelet – tanulási nehézségekkel küszködő fiatalok korrepetálása, a problémás fiatalok szabadidő- és sportprogramjainak szervezése – lakóházak őrzése, portaszolgálat – vidéki, vagy a város-központoktól távol eső körzetekben boltok üzemeltetése – főzött étel, vásárolt áruk házhoz szállítása.

b./ Audiovizuális szolgáltatások, új információs és kommunikációs technikák bevezetése

c./ Szabadidős és kulturális programok szervezése, hagyományörzés.

d./ A környezet gondozása – elöregedett épületek felújítása, komfortosítása, őrzése – helyi közlekedés megszervezése, kényelmesebbé, gyakoribbá, elérhetőbbé tétele (pl. mozgáskorlátozottak számára is) – céltaxi-járatok üzemeltetése vidéki településeken belül és között – szelektív hulladék-gyűjtés, újrahasznosítás

e./ Környezetvédelem – természetvédelmi területek gondozása – csatornázás, csatornatisztítás – minőségi standardok betartásának monitorozása – energia-megtakarító eljárások elterjesztése, különösen a háztartások körében.

E programokra is fordítható EU forrás, továbbá hazai források is, pl. az OFA tavaly megkezdett egy kísérleti, a szociális szövetkezetek megalakulását és működésnek első lépéseit támogató programot, létrehozott egy ezt támogató szakmai hálózatot. A gond az, hogy az OFA, egyébként bürokratikus zsilipekkel rendkívül lelassítottan működő programja csak nevében szociális szövetkezeti program, valójában szövetkezeti program, amelyet csak egy ideig támogat.

- Komplex programok szükségesek

Ez nem csak annyit jelent, hogy különböző szociális programokat, ellátásokat, szolgáltatásokat együtt kell nyújtani, hanem azt is, hogy különböző ágazatoknak, ágazati programoknak együttesen, kölcsönhatásban kell megjelenniük. Tehát össze kell hangolni a különböző ágazatok beavatkozásait, mezőgazdaság, vidékfejlesztés, gazdaság- és vállalkozásélénkítés, egészségügy, oktatás, területfejlesztés, városrehabilitáció, kultúra, stb. Nem egyszerű, hiszen többszintű koordináció megvalósítása szükséges, mindenekelőtt állami, kormányzati szinten. Nagyban nehezíti a koordináció kialakítását, a hosszú évtizedekig begyökeresett ágazati szemlélet, ami persze finanszírozási oldalról érthető, hiszen a költségvetés szerkezete ágazati szemléletű, és ezt a pénzügyi gondolkodást igen nehéz áttörni. Ennek ellenére szakmai szinten vannak már jó példák, ahol – nem kis nehézségekkel megküzdve, de – kezd terjedni, gondolunk itt pl. a gyermekszegénység elleni stratégiában megvalósuló Biztos Kezdet programra, ahol a szociális, egészségügyi, kulturális ágazatok együttműködésében nyújtanak szolgáltatásokat. Hozzáteszük, az interdiszciplinaritást itt is a közösségi munka, közösségfejlesztés nyújtja.

- Cigányság

A közelmúlt és a jelen legnagyobb problémája és aktualitása. Való igaz, húsz éve kevés eredményt felmutató történet ez, noha a szemlélet, a cél, az alkalmazandó eszközök és beavatkozások szakértői szinten közel közmegegyezéssel állapotba jutottak. Történtek is beavatkozások, komoly összegeket áldoztak különféle programokra, de ezeknek egyetlen nagy bajuk volt – amit Kemény István 1971-es szegénység kutatása óta tudunk - soha nem komplex módon (ágazatokat összehangolva) történtek, hanem szétdaraboltan, sokszor kellő forráskoncentrációt nélkülözve, lásd a legutóbbi látványos kudarcot, a roma telep-felszámolási programot.

Ha ez a komplexitás nem érvényesül, minden próbálkozás ugyanilyen kudarcra van ítélve, legyenek bármilyen zseniális rész- és ágazati programok. Nem fog másként menni a cigányság problémáinak hosszú évtizedekig tartó felszámolásának folyamata, csak akkor, ha a különböző ágazatok, úgy, mint szociális, oktatási, területfejlesztési, egészségügyi, kulturális, mezőgazdasági, vidékfejlesztési, stb. összehangoltan, egymáshoz illeszkedve, megfelelő, elégséges forrásokat koncentráva avatkoznak be. Természetesen ehhez nélkülözhetetlen az elszánt politikai akarat. Hozzáteszünk még egy tényezőt; maguk a romák sem voltak felkészülve, felkészítve e források és beavatkozások fogadására, hiányzott az előzőekben vázolt képessé tételi folyamat eredményeképpen aktív cigány lakosság élni tudott volna a lehetőségekkel. Itt látszik fényesen bebizonyosodni az a régi szociálpolitikai, szinte közhelyszámba menő mondás: nem halat kell adni, hanem halászni kell megtanítani az embereket.

Azon kívül, hogy a cigányság helyzetét komplex társadalompolitikai, szociális kérdésként fogjuk fel, lényeges jogi és közpolitikai szempontból is megközelíteni a kérdést, és határozottan fellépni az előítéletesség, a diszkrimináció és a szegregáció ellen.

- **Settlement típusú közösségi terek**

Olyan, az érintett lakosság aktív közreműködésével, részvételével megvalósuló közösségi tereket kell létesíteni a mélyszegénységben élők területeinek (negyedek, szomszédságainak, falvainak) központjában, melyek a képzett közösségi munkások segítségével komplex szolgáltatásokat nyújtanak. Szociális segítséget adnak, non-formális képzéseket szerveznek, lehetőséget teremtenek kulturális, szabadidő eltöltési alkalmaknak, más szóval, az emberek aktív részvételével, mondhatni maguk szervezik a közösségi életet.

- **Párbeszéd programok**

A társadalmi szolidaritás, a társadalmi igazságosság és a szociális problémamegoldás, a cigánysággal kapcsolatos problémák, indulatok és feszültségek enyhítése irányába ható intézkedések támogatása, egy befogadó társadalmi közeg kialakítása érdekében szükség van olyan párbeszéd programok elindítására, melyek helyi szinten segítik befogadó-elfogadó-együttműködő közeg kialakítását. Nem elég – de nagyon szükséges -, ha csak a politika és a közélet szereplői helyezik a közbeszéd centrumába a szegénység és a cigányság problémáit, ezeknek tudatosulnia kell a különféle társadalmi csoportokban, különösen a helyi társadalomban, a közösségek szintjén szükséges cigány-magyar közös gondolkodásra és majdan cselekvésre. E programok megszervezésére alkalmasak lehetnek a fentebb említett, kiképzett közösségi munkások.

Debrecen, 2009. március 17.